

Vidde og koncentration – Grundtvigs betydning for C.I. Scharlings kirkesyn

Elof Westergaard

Artiklen præsenterer biskop Carl Immanuel Scharlings brug af begreberne “vidde” og “koncentration” og hans vægtlægning på det eskatologiske. Disse begreber udsprang af Scharlings arbejde med N.F.S. Grundtvig og F.W.J. Schelling. Artiklen godtgør, hvordan henholdsvis vidde og koncentration og understregningen af det eskatologiske blev til inspiration for Scharling og kan spores i hans kirkesyn samt hans praktisk-teologiske arbejde og virke som biskop over Ribe Stift fra 1939 til 1949.

Vidde, koncentration, realisme og håb

I Scharlings afsluttende sammenfatning i bogen *Grundtvig og Romantikken, belyst ved Grundtvigs forhold til Schelling* formulerer Scharling, hvad Grundtvig tog med sig fra den tyske naturfilosof og romantiker Schellings tænkning, samt, hvori han adskilte sig fra ham. Det fælles for Schelling og Grundtvig beskriver Scharling som “den levende Forstaaelse for Forbindelsen mellem Kristendommen og Menneskelivet” og fortsætter:

Hos begge finder vi en energisk Koncentration om Kristendommens Egenart, om Aabenbaringen som Historie, om Genrejsningen fra Menneskefaldet som Guds Handlen i Kristus; men dette har ikke faaet dem til at lukke Øjnene for Menneskelivet, dets rige Indhold og høje Maal.

I denne Forbindelse mellem Koncentration og Vidde ligger en Arv fra baade Grundtvig og den senere Schelling til vor egen Tid. Det er

netop Nutidskirkens Problem: paa den ene Side at undgaa Kristen-
dommens Udflyden i Almenreligiøsitet, paa den anden at undgaa Kir-
kens Isolation overfor det almindelige Aandsliv og Folkeliv. Mod det
første har Karl Barth advaret os paa eftertrykkelig Maade. Men lige
saa vist er det, at hvis man fastholder Kristendommen som et isoleret
Stykke Virkelighed uden Forbindelse med ens øvrige Virkelighedser-
kendelse og afsondret fra ens rent menneskelige Liv, saa arbejder man
paa den Isolation af Kirken, som hindrer den i dens store Kald: at
bringe Evangeliet til Tidens Mennesker. (Scharling 1947, 255-256)

Scharling udgav *Grundtvig og Romantikken*, mens han bestred embedet
som biskop i Ribe Stift. Bogen udkom i 1947, dvs. i slutningen af hans
embedstid. Scharling tog som biskop også sine indsigter fra sin Grundt-
viglæsning med sig i sit praktiske teologiske virke. Det skete ikke mindst
ved, at han igen og igen, som i afslutningen på Grundtvigbogen, under-
stregede det nødvendige i, at man i folkekirken har øje for både vidde
og koncentration, dvs. at man konstant føler sig forpligtet på hele tiden
at understrege det særlige ved kristendommen, hvad den i koncentreret
form er og står for, og samtidig har øjne og ører åbne for samtiden. Det
er aldrig nok kun at tale om nutidens dårskab, dømme samtiden ude og
håne præster og andre for at løbe med tiden. I stedet er det nødvendigt
med en stadig balancegang mellem det folkelige og det kristelige, mellem
kirke og samfund.

De to ord, som Scharling trækker frem i slutningen af sin bog om Grundt-
vig og romantikken for at understrege dette nødvendige dobbeltblik, er
som i citatet "Vidde og Koncentration". Han lægger dertil endnu en frugt
fra sin Grundtviglæsning, nemlig det eskatologiske. I *Grundtvig-Studier
1950* finder man en lang artikel af Scharling, "Kristi genkomst og kødets
opstandelse, det eskatologiske hos Grundtvig". Bidraget fylder stort set
hele årsskriftet. I artiklen stiller Scharling følgende spørgsmål:

Hvorledes kan det gaa til, at man hos en Mand som Grundtvig, der
i saa eminent Grad har sunget om Frelsens Virkeliggørelse her og nu
i Menigheden, dog finder det eskatologiske Motiv med dets Henvi-
sing til en kommende Virkeliggørelse af Frelsen saa stærkt fremme?
(Scharling 1950, 8)

Scharling peger på, hvordan Grundtvig ikke kunne stilles tilfreds med hverken rationalismen eller den romantiske religiøsitet. Det eskatologiske er ude af såvel rationalistens som romantikerens synsmåde – måske endda allermost væk i den romantiske religiøsitet (Scharling 1950, 12). Når det eskatologiske derimod finder plads hos Grundtvig og betragtes som vigtigt, skriver Scharling, beror det på en stærk bevidsthed om betydningen af arven fra det bibelske univers, men samtidig også på en forståelse af menneskets liv og erfaringer.

Grundtvig er barn af både rationalisme og romantik, men han bliver ikke stående der. De to, rationalisten og romantikeren, står i det individuelle. Det eskatologiske er for Grundtvig derimod ikke bare med til at understrege det ufuldstændige i nuet, men også med til at fremme et fælles håb, som rækker ud over det enkelte individ, som man ser i den berømte linje “Med Venner i Lys vi tale” (Grundtvig 1826, 7) fra salmen *Den signede Dag med Fryd vi ser*. Grundtvig repræsenterer således for Scharling håbet:

Grundtvig er *Haabets Mand*; bestandig kan han forkynde Haab baade for Danmark, for Menigheden og for sig selv. Men det Haabets Lys, han tænder, er ikke lysblaaøjet Optimisme om en Fremtid, hvor der er Fred og ingen Fare; Haabet fremtræder for ham paa en Baggrund af Mørke, som Liv af Døde. (Scharling 1950, 54 f.)

Vidde og koncentration skal ses i netop denne sammenhæng af håb og forventning, dvs. i sammenhængen mellem skabelse og genløsning. Åbenheden over for det menneskelige og det folkelige er forbundet med en eskatologisk bevidsthed, som ikke efterlader mennesket i sine egne dystopiske forestillinger eller modsat i selvforherligelse. Vidde og koncentration hører derimod sammen med den fornyelse af mennesket, som evangeliet forkynder. Eller måske tydeligere sagt: En eskatologisk teologi kan ansproge til en større lytten til den verden, mennesket lever i.

Disse indsigter fra sine Grundtvigstudier tog Scharling med ind i sit virke som biskop. De er at finde stort set overalt i hans skrifter, foredrag, artikler og breve til præster og menigheder i Ribe Stift.

Kirkerummet

Scharling udgav i 1935 i tidsskriftet *Kirken og Tiden* artiklen "Kirken fra Vaabenhus til Kor". Han fortæller i dette folkelige radioforedrag om kirkebygningerne og kirkerummet. Han gennemgår på en enkel og elegant måde udviklingen af kirken gennem tiden fra et kirkerum i tidlig tid med biskoppen i centrum til en alterkirke og frem til nutiden med ordets og menighedens kirke.

Uden direkte at anvende ordene vidde og koncentration er de tydeligvis til stede i Scharlings fokus på såvel forskelligheden op gennem kirkens historie som på kernen som f.eks. i følgende citat fra foredraget:

De fleste vil være ganske klare over, saa snart de kommer ind i et Kirkerum, stort og mægtigt eller ganske uanseligt: dette er en Kirke; og det kan vel paa den ene Side hænde, at man ved at se et Billede af eller et andet moderne Kirkerum vil sige: men det ligner jo slet ikke en Kirke!

Det fælles hænger ikke blot sammen med en fast Tradition, en vis Kirkeskik, som man nu engang har vænnet sig til at anvende ved Opførelse af den slags Bygninger. Tværtimod – Kirken kan være bygget i de mest forskellige Stilarter, og det fælles er der endda. Det er som et indre Livsprincip i Kirkehuset. Ligesom en Blomst kan fremtræde i de mest forskellige Arter og Variationer, og de fælles Grundbestanddele: Kronblade, Bægerblade, Støvdragere o.s.v. er dog altid til Stede, således er det med Kirkehuset. Kirkebygningen, og det vil da især sige Kirkerummet, er som en levende Organisme, der i utallige Variationer fremviser de samme Grundelementer. (Scharling 1935, 108)

Den organiske tænkning, som Scharling her anvender til at fremhæve de mange forskellige kirkerums fællesskab, giver plads til en mangfoldighed af udtryk gennem tid og geografi, men fastholder samtidig kernen i, hvad et kirkerum er. En sådan betragtningsform tilkender de forskellige historiske lag værdi, fordi der er taget højde for, at helheden ikke går tabt. En kirke ændrer sig gennem tiden, men der er plads til de forskellige tiders foranderlige udtryk. Middelalderens altre får f.eks. en mindre fremtrædende plads efter reformationen, hvor prædikestolen kommer ind, men altret er stadigvæk et fremtrædende inventar i kirkerummet. Der er i dette

perspektiv heller ikke noget overraskende i, at Scharling priser orglet, som også er kommet til efter reformationen, som det instrument, der er med til at binde gudstjenesten sammen og hjælper menigheden til at blive en “lyttende, syngende og lovprisende Menighed” (Scharling 1935, 114).

Grundtvigs salmer

Også Grundtvigs salmer er for Scharling netop præget af vidde og koncentration i et eskatologisk perspektiv. Det er de ved at være vidtfavnende, både i forhold til den rige brug af den kristne tradition, og ved at være fortællende. De evner i koncentreret form at udtrykke kristentroens åndelige sandheder. Scharling trækker i en artikel om Grundtvigs salmer adventssalmen *Vær velkommen Herrens år* (DDS 74) frem som eksempel. Med ganske få ord, to linjer til hver af de tre højtider, påpeger Scharling, får Grundtvig i denne salme udtrykt julens, påskens og pinsens indhold:

Julenat, da vor Herre blev fød,
Da tændte sig Lyset i Mørkets Skiød.

Paaskemorgen, da Herren opstod,
Da Livstræet fæsted i Graven Rod.

Pinsedag, da Guds Aand kom herved,
Da nedsteg Guds Kraft til vor Skrøbelighed. (Grundtvig 1852, 4)

Denne evne til i koncentreret form at udtrykke kristentroens kerne og samtidig forbinde sig med en åbenhed over for menneskelivet var for Scharling det helt karakteristiske ved Grundtvig. Han formulerer det f.eks. på følgende måde: “Grundtvig er blevet den store forkynner af det menneskeliges ret i kristendommen” – og det var han ifølge Scharling vel at mærke uden at nivellere kristentroens kerne.

Scharlings breve til sit bispedømme, stiftsbøgerne fra Ribe

Vidde, koncentration og eskatologi er også begreber, som går igen i flere af de breve fra Ribe bispegård, som Scharling skrev og lod trykke i forbindelse med udgivelserne af stiftsbøgerne i Ribe Stift. I stiftsbogen fra 1942-43, dvs. midt under Anden Verdenskrig, tager Scharling udgangspunkt i en profettekst om en verden, der ligger i ruiner. Scharling bruger profetteksten som afsæt for at tale om vigtigheden af ikke blot en national og folkelig, men også en kirkelig vækkelse. Tidens alvor, skriver han, synes ikke at have kaldt på en øget søgen efter Gud, dog udtrykker han håb og understreger betydningen af gudstjenestelivet.

Stiftsbogen fra 1944 er direkte præget af Scharlings arbejde med bogen *Grundtvig og romantikken*. Han langer i sit brev dette år ud efter dem, der efter hans opfattelse dyrker kirkens isolation, og som vægter, at kirken skal skille sig ud fra det almindelige liv. Han kritiserer desuden afmytologiseringen og dens affortryllelse af kristendommens undere og mysterium: "Det er som en Kamp på to Fronter: mod Kristendommens Udflydning i Almen-Religiøsitet paa den ene Side og mod Kirkens Isolering paa den anden. Vil ikke en Sejr paa den ene Front nødvendigvis føre til Nederlag på den anden?" (Scharling 1944, 6) spørger Scharling i dette brev. Der er dog en enhed mellem de to, svarer han selv, nemlig bekendelsen til Kristus. Hvis man bekender Kristus, kan kirken aldrig flyde ud i almenreligiøsitet. Og kirkens løsen må derfor være: Kristus for folket.

Året efter, dvs. i 1945, spørger Scharling, hvad mennesker har lært af krigen, som nu er afsluttet. Han skriver om humanisme og kristendom – og har kritisk brod mod både den ene og den anden. Den calvinistiske arv i den dialektiske teologi betoner afstanden mellem Gud og menneske og dermed mellem det menneskelige og det guddommelige. På det grundlag bliver det let enten at kritisere og ringeagte hele det menneskelige åndsliv eller modsat selvstændiggøre det, så gudsforholdet forsvinder.

Sådan pendulerer Scharling igen og igen i sine breve i stiftsbøgerne mellem at understrege en åbenhed over for det menneskelige og samtidig fastholde betydningen af Kristustrøen.

Afrunding

Afslutningsvis bør det nævnes, at det næppe er tilfældigt, at Scharlings store artikel i *Grundtvig-Studier 1950* om det eskatologiske hos Grundtvig indledes med en helsides gengivelse af Niels Larsen Stevns' store alterbillede fra Ranum Kirke: "Kristi Genkomst" eller "Kristus kommer i skyerne". Niels Larsen Stevns' store vægmaleri er malet i 1921. Kristus træder frem på himlen over Ranum. Han kommer med lys og er flankeret af engle. Landskabet under Kristus er det, man ser uden for Ranum Kirke. Ikke blot passer Larsen Stevns' billede som illustration til Scharlings artikel, men billedet synliggør også det helt særlige ved det kristne håb. Håbet er ikke en anden verden, som kan friste enhver forkynder til at ende i en teologisk to-rums-tænkning. Som et svar til angsten eller bekymringen for, at kirken ved at koncentrere sig om evangeliet isolerer sig, og den modsatte angst og bekymring for, at budskabet ved at blive relateret til tiden nivelles eller flyder ud i almenreligiositet, er det vigtigt at holde fast i håbet og i tilliden til, at Gud melder sig i verden. Det er, som Scharling formulerede det: Kristus for folket, eller med en formulering af billedhuggeren Ole Christensen om Niels Larsen Stevns' billede: "Samspillet mellem det himmelske og det jordiske malet så inderligt og ligetil" (Christensen 1995, 32).

Litteratur

Værker af Grundtvig

- (1826) *Tusindaars-Festen*. Ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig residerende Capellan ved Vor Frelzers Kirke, Kiöbenhavn. Trykt paa den Wahlske Boghandlings Forlag, hos C. Græbe.
- (1852) *Fest Psalmer*, København, Iversen.

Værker af andre forfattere

- Christensen, Ole (1995) i *Kunst og Kirke, 33 eksempler på dansk kirkekunst*, København, Akademiraadet, Christian Ejlers Forlag.

- Høirup, Henning (1987), "Omkring Grundtvig-Selskabets tilblivelse" i *Grundtvig-Studier 1987*, 54-54.
- Michelsen, William (1997), "Om Grundtvig-Selskabet 1947-1997 – et tilbageblik" I *Grundtvig-Studier 1997*, 53-71.
- Scharling, C.I. (1935), "Kirken fra Vaabenhus til Kor", Et Radioforedrag" i *Kirken og Tiden*, 108-114.
- Scharling, C.I., "Brev fra Ribe Bispegaard" (1942-1943) i *Ribe Stiftsbog*, 7-13.
- Scharling, C.I. "Brev fra Ribe Bispegaard..." (1944) i *Ribe Stiftsbog*, 6-8.
- Scharling, C.I. "Brev fra Ribe Bispegaard..." (1945) i *Ribe Stiftsbog*, 5-8.
- Scharling, C.I. (1947), *Grundtvig og Romantiken belyst ved fra Grundtvigs forhold til Schelling*. København, Gyldendalske Boghandel.
- Scharling, C. I. (1950), "Kristi Genkomst og kødets opstandelse. Det eskatogiske hos Grundtvig" i *Grundtvig-Studier 1950*, 7-56.